

FRI-ONLINE-2-ESIS-03

NATIONALISM, POPULISM, NATIONALIST POPULISM: HOW TO MAKE THE DIFFERENCE ³⁴⁰

Marin Nikolov, PhD student

PhD Programme in Political Science,
University of Ruse „Angel Kanchev“
Tel.: +359 888 275 673
E-mail: manikolov@uni-ruse.bg

***Abstract:** The paper attempts to clarify and explain the difference between three frequently misused and misunderstood concepts – Nationalism, Populism and Nationalist Populism. It argues that the three phenomena have specific meanings and should be distinguished in political science research and by the general public. The demand is particularly urgent as within the last two decades – beginning with the terrorist attacks of 11 September 2001 and culminating with the European migrant crisis, following the events of the Arab Spring and the armed conflicts in the Middle East and North Africa, European political parties and movements comprise elements of nationalist, populist or national populist ideologies. Those movements have become increasingly visible vis-à-vis the political mainstream.*

***Keywords:** Nationalism, Populism, Nationalist Populism*

***JEL codes:** Z10*

ВЪВЕДЕНИЕ

През последните две десетилетия понятията *национализъм, популизъм и национал-популизъм* се употребяват често в политическия дискурс на много европейски страни. Събитията в контекста на „Арабската пролет“ и продължаващите регионални конфликти и граждански войни катализираха миграционни потоци към Европа, чиито мащаб предизвика кризи, породени от липса на готовност за адекватна политическа реакция. Тези събития доведоха до нарастващо влияние на националистка, популистка и национал-популистка реторика от страна на партии, които намериха ниша за позициониране на политическата сцена. Политически анализатори, журналисти и граждани също се включиха в общия хор, размивайки смисъла на трите горепосочени понятия. Но същественият проблем е, че по този начин се нанася удар върху качеството на демокрацията. Това е особено валидно за млади демокрации като българската.

Настоящото изследване е част от дисертационен труд, посветен на тази проблематика. То има за цел да разкрие някои теоретични констатации относно значението на понятията, които позволяват тяхното смислово разграничаване, без да претендира на този етап за изчерпателност.

НАЦИОНАЛИЗЪМ

В литературата могат да бъдат открити множество различни дефиниции на понятието национализъм. За целта на предстоящото сравнение ще наблегнем на няколко основни дефиниции, формулирани от известни социолози и политолози, които ще бъдат използвани за последващото сравнение с другите две понятия.

Според Кечманович национализмът и демокрацията възникват по едно и също време (Кечманович, 1996). Национализмът съдържа идеята за политическа трансформация, той пренася върховното право за вземане на политически решения от монарха – суверен към нацията – суверен. В тази си функция национализмът има принос към конструирането на

³⁴⁰ Докладът е представен в секция Европейстика и международна сигурност на 29 октомври 2021 с оригинално заглавие на български език: ОПИТ ЗА ИДЕНТИФИЦИРАНЕ НА РАЗЛИКИТЕ В ЗНАЧЕНИЕТО НА ПОНЯТИЯТА НАЦИОНАЛИЗЪМ, ПОПУЛИЗЪМ И НАЦИОНАЛПОПУЛИЗЪМ.

модерната република и нейното демократично политическо устройство. Национализмът е политическа идеология от края на 18-ти век, която: (1) изгражда нацията, като идентифицира характеристики на уникалност, т.е. национална идентичност, (2) изгражда националната държава, като позиционира нацията в нейното ядро, (3) позиционира нацията и националната държава по отношение на други нации и национални държави.

Немският философ Йохан Готфрид фон Хердер концептуализира национализма като „Volkgeist” – уникалният дух, принадлежащ на коренните жители на определена територия в определен исторически период. Това, което споява нацията, е общата кръв с прародителя, общите корени, общите традиции и общият език. Този тип национализъм е определян като „етнически национализъм“. Другият основен тип национализъм, теоретизиран от политическите философи, е гражданският национализъм. Гражданският национализъм е най-вече базиран върху граждански ценности – свобода, толерантност и равенство. Тези общо споделяни ценности обединяват общността в нация.³⁴¹ Очевидно гражданският национализъм е в контраст с етническият. Ернест Ренан е автор на класическата дефиниция за гражданска нация. На въпроса какво е нация той отговаря – всекидневен референдум, основан на воля за съвместно живеене³⁴².

Пламенац твърди, че национализмът бди и алармира, че националната идентичност е застрашена. В тази връзка той дефинира национализма като *желанието за запазване или укрепване на националната или културната идентичност на хората, когато тази идентичност е застрашена или желанието да я трансформира или дори да я създаде, когато съществува чувство, че тя е застрашена или неадекватна на ситуацията.* (Пламенац, 1973, стр. 23-4)

Една от най-цитираните дефиниции за нация принадлежи на Бенедикт Андерсън. Той определя нацията като въобразена политическа общност – въобразена едновременно като ограничена и суверенна. Нацията е въобразена общност, защото членовете на дори най-малката нация не могат да познават своите сънародници и да са срещали всички от тях. В същото време обаче в съзнанието на всеки живее някакъв образ на тази общност. Нацията е въобразена като ограничена общност, защото дори най-голямата общност, обхващаща милиард живи човешки същества, е ограничена, има своите макар и еластични граници, отвъд които се намират други нации. За нито една нация никой не твърди, че тя обхваща цялото човечество. Нацията е въобразена като суверенна общност, защото понятието за национална общност се утвърждава в епоха, в която просвещението и революциите унищожават легитимността на монархиите. Нациите в Европа съзряват в момент, когато етнически и религиозни общности претендират за свобода върху принадлежащата им земя. Тези общности мечтаят да бъдат свободни на земята си, а емблемата на тази свобода е суверенната държава. Нацията е въобразена като общност и съдържа силен емоционален елемент - въпреки реалното неравенство и експлоатацията в даденото общество тук са важни хоризонталните връзки – братството между хората (Anderson, 1983).

Общото за всички тези дефиниции за национализма е, че той изразява две основни претенции – да се опази вътрешната сплотеност на общността и нейната лоялност към националната държава, да се опази целостта на нацията и националната държава във външен контекст.

В своите екстремни проявления национализмът се нарича ултранационализъм – крайно дясна идеология. Това е ревностен национализъм, който изразява екстремистка подкрепа за националистически идеали и **омраза срещу различните, срещу другите нации**. Той често се характеризира с:

- авторитарност,
- усилия да се намали или спре имиграцията,
- експулсиране и/или потисничество на некоренните жители,

³⁴¹Fardan, Christopher R., and CathrineThorleifsson. Center for Research on Extremism, 31 Aug. 2021, <https://www.sv.uio.no/c-rex/english/groups/compendium/what-is-nationalism.html>.

³⁴² Вж. Ernest Renan. "What is a Nation?", 1882; cf. Chaim Gans, *The Limits of Nationalism*, Cambridge University Press, 2003, p. 11.

- демагогия на лидерството,
- позоваване на емоции,
- подклаждане на разговори за предполагаеми, реални или въображаеми врагове,
- предсказване на заплахи за оцеляването на доминиращата и идеализирана етническа група,
- подбудителство или екстремистка реакция срещу правоприлагането,
- усилия за ограничаване на международната търговия чрез мита, строг контрол върху бизнеса и производството,
- милитаризъм,
- популизъм,
- расизъм.

Ултранационализмът води до или е резултат от конфликт в рамките на една държава, и или между държави, и се определя като една от характеристиките на предвоенната ситуация. Ултранационализмът отправя призови за война срещу враговете на нацията/държавата и за геноцид, апелира за сецесионизъм.³⁴³

Можем да обобщим, че национализмът е вяра и политическа идеология, че суверенитетът, интересите и идентичността на собствената нация и национална държава имат предимство пред други нации и национални държави. Затова националистическата реторика изобилства от заплахи за нацията от страна на други нации и от заявената готовност на националистите да я предпазят и защитят.

ПОПУЛИЗЪМ

Популизмът е по-стар от национализма, произходът му датира от Римската република. *Populares* са политическа фракция, която е защитавала каузите на плебеите (простолудието) при вземане на политически решения от страна на управляващата класа. В по-ново време популизмът набира скорост от края на 19-ти век. Оттогава са разсъжденията за популизма като идеология, като начин на комуникация, като политическа стратегия. Но общото в тези разсъждения е консенсусът, че популизмът, подобно на национализма, вирее върху страховете. При него обаче става дума не за страховете на нацията, а за страховете на обикновения човек. Те произтичат от убеждението му, че няма кой да го спаси, защото „бог е високо, цар е далечно“, защото властващите облагодетелстват себе си и потъпкват народа. Популизмът идва, за да обещае спасението - защита от „омразния“ елит, окопан в своя естаблишмънт.

В ядрото на популизма винаги стои ясното разграничение между „ние“ и „те“. Това е една от основните му прилики с национализма, и може би най-съществената причина за честото му бъркане и смесване с него (Moffit, 2016). Според Бенджамин Мофит, за разлика от национализма, за популистките движения силно изразеният лидер е от съществена важност. Мофит твърди, че съществуват няколко основни нравствени характеристики на типичните популистски лидери. Първата той нарича „лоши маниери“ – агресивно поведение, нехарактерно за типичните политически лидери, като за пример посочва поведението на Доналд Тръмп в САЩ и Родриго Дутерте във Филипините. Втората съществена характеристика е постоянната нужда от криза или общ враг – напр. мигрантите, политическия елит, интелектуалците. Третата характеристика е твърдението, че лидерите произтичат от народа и представляват народа, в някои случаи дори, че те са народа, като например бившия президент на Венецуела Уго Чавез. (Moffit, *ibid.*).

Други анализатори (Bobba & Hubé, 2021) определят популизма по-скоро като политическа стратегия. Според Боба и Хубе популистките лидери и техните партии използват хитро съвременните кризи в дадената държава, за да излязат от сенките и да се възползват от създаденото недоверие към партиите на политическия мейнстрийм. Тези граждани, недоволни от това как избраните от тях се справят с кризисната ситуация в страната, започват да търсят политическа алтернатива. Именно в този момент на хоризонта

³⁴³ Лекции на доц. Корнажева по Увод в политическите науки.

се появява „смелият“ популистски лидер, възвръща изгубения глас на обикновения човек, обещава да разреши всяка криза, предлага бързи, прости и разбираеми решения на сложните проблеми.

Според холандския политолог Кас Мюде популизмът е базиран на идеята, че обществото е съставено от две коренно различни групи, постоянно в противоречие една с друга – „чистите хора“ срещу „корумпирания елит“ (Mude, 2017).

Общото за тези обяснения на популизма е ясното разграничение по оста „ние“ срещу „те“, като разликите откриваме в различното въплъщение на тези две противоречащи си оси. При Мофит „ние“ е символизиран най-вече от водещата фигура на лидера, а „те“ от някакъв общ враг, който може да приема различни образи в зависимост от моментната ситуация, като през последните години в Европа това са най-често мигрантите, пристигащи в Европа и представителите на стария политически естаблишмънт, допуснали това да са случи. Този вид популизъм е известен в политологията като десен популизъм, като. При Кас Мюде това разделение има по-скоро квази марксистка конотация, базирана на презумпцията, че съществуват две ясно изразени социо-икономически класи в общество. „Ние“ е въплъщение на обикновения човек, подтиснат от представителите на политическия и икономически елит, който представлява контрапункта „те“. Този вид популизъм наричаме ляв популизъм.

Популизмът е присъщ на демократични политически системи. Популизмът обикновено е критичен към политическото представителство и всичко, което посредничи в отношенията между хората и техния лидер или правителство. В условия на демокрация популизмът се стреми да защитава интересите и да максимизира силата на обикновените граждани по-скоро чрез реформа, отколкото чрез революция. В Съединените щати терминът се свързва с програмата на популисткото движение, от което се роди Народната партия през 1892 г. Много от исканията на партията по-късно бяха приети като закони или конституционни изменения (например прогресивна данъчна система). Популисткото искане за пряка демокрация чрез народни инициативи и референдуми също стана реалност в редица щати на САЩ.

В съвременен контекст популизмът най-често се свързва с авторитарна форма на управление. Популистката политика гравитира около харизматичен лидер, който призовава и твърди, че въплъщава волята на хората, но фактически консолидира собствената си власт. В тази персонализирана форма на управление политическите партии губят своето значение и изборите служат за потвърждаване на авторитета на лидера, а не за отразяване на различните политически предпочитания на гражданите. Някои форми на авторитарен популизъм се характеризират с ултранационализъм, расизъм, разпалване на конспирации, превръщане на маргинализирани групи в изкупителна жертва. Всяка от тези форми консолидира властта на лидера, отвлича общественото внимание от неуспехите на лидера, прикрива истината за лидерските решения, както и истинските причини за икономическите или социални проблеми. През втората половина на 20-ти век популизмът започва да се идентифицира с политическия стил и програма на латиноамерикански лидери като Хуан Перон, Жетулио Варгас и Уго Чавес. От началото на 21-ви век сме свидетели на популистки авторитарни режими в Турция, Полша, Унгария и другаде.

Терминът *популисти* често се отнася до политици, които се поддават на страхове или пък ентузиазъм на „хората от народа“. В резултат от това се въвеждат популистки икономически програми, които преразпределят национално богатството, за да спечелят популярност, без да се вземат предвид последствията за страната като инфлация или дълг.

НАЦИОНАЛПОПУЛИЗЪМ

Както може да предположим по наименованието, националпопулизмът най-често е описван като съдържащ смисли от по-горните две понятия.

Матю Гудуин свързва националпопулизма най-вече с крайно дясната политика. Според него е погрешно да се твърди, че възходът на популизма в Европа е в резултат от някакъв краткосрочен феномен, свързан със своеобразен протест срещу нещо, било то пристигащите мигрантски вълни или „системата“, а е по-скоро позитивен вот – подкрепа към

алтернативата, предлагана от тези политически партии, най-често по-рестриктивна политика спрямо пристигащите мигранти, по-включваща политическа система (например чрез референдуми) и равноправно разпределение на ресурсите в държавата (Eatwell & Goodwin, 2017). Итуъл определя четири основни причини за нарастващата популярност и разпространение на националпопулизма в Западния свят.³⁴⁴ Първата е липсата на доверие в политиците и политическите институции, заради която много граждани чувстват, че техният глас не се чува от управляващите политици и политически институции. Втората е свързана с това как евентуалното допускане на имигранти от други етнически общности създава силно чувство за страх у местното население, че тяхната историческа идентичност и характерни обичаи ще бъдат унищожени, ако бъдат допуснати големи потоци от мигранти да навлязат в техните страни. Този феномен се наблюдава дори в страни, които не са традиционни мигрантски дестинации като Полша и Унгария. Третата основна причина е свързана с лишения, изпитвани от гражданите и тяхното допускане, че ефектите на глобализацията не само не са успели да подобрят техния стандарт на живот, но и сериозно заплашват бъдещето на техния поминък – или от пристигащите мигранти, готови да работят същата работа за много по-ниско заплащане, или поради ефектите на технологичното развитие и неминуемата роботизация на много от традиционните професии. Четвъртата той нарича преразпределение – загубата на вяра от избирателите към традиционните мейнстрийм политически партии, чиито вот вече не е толкова сигурен колкото преди, а политическата сцена е все по-фрагментирана, даваща възможност на нови партии с идеология, различаваща се от традиционната за Европа и Запада либерална демокрация да участват в управлението на държавата.

Подобно мнение споделя и Кас Мюде, който отрича, че национализмът е основната идеология в отговор на днешните събития в Европа. Според него съществуват и по-либерални форми на национализма, които той нарича нативизми – форма на национализма, базирана на идеята, че държавите трябва да бъдат населявани само от представители на коренното (нативно) за държавата население. Според Мюде нативизмът в комбинация с популизма обяснява възхода на крайнодесни политически партии в много държави от Европейския Съюз. Той прогнозира, че популизмът и националпопулизмът ще съществуват в политическия дискурс докато съществуват и концепциите за демокрация и суверенитет (Mude, 2017). Коренното население в тези държави изпитва страх, че „пришълците“ ще предизвикат нежелана промяна. Този страх се артикулира по различен начин - имигрантите ще заемат работните места на местното население заради готовност за по-ниски възнаграждения, те ще се капсулират в гета, ще донесат със себе си престъпност, ще претоварват социалните системи – болници, полиция, службите за социални помощи и др. (Корнажева, 2015).

Други анализатори свързват този възход на националпопулизма в Европа с увеличаващото се недоволство срещу политическия мейнстрийм и либералната идеология в Западна Европа.

Според Итуъл е погрешно да се твърди, че тези движения са антидемократични. По-скоро те се противопоставят на определени елементи на неолиберализма (Eatwell & Goodwin, 2017). Например, унгарският лидер Виктор Орбан говори за необходимост от възприемане на “нелиберална демокрация“, използвайки негативните настроения, предизвикани от мигрантските вълни. На тази основа той премахва контролни механизми върху ръководената от него изпълнителна власт. Унгария е по-скоро изключение от обичайния модел за националпопулистите. Чисто теоретично, твърди авторът, повечето националпопулисти базират своята политика върху желанието за по-силна демокрация, демокрация даваща по-силен глас на тези пренебрегнати прослойки на обществото, останали в периферията след

³⁴⁴ За улеснение Итуъл нарича тази четири причини – четирите d-та, произлизащи от английските думи distrust, destruction, deprivation и dealignment. Вж. Eatwell & Goodwin, 2017

края на социализма и загубили препитанието и социалния си статус поради ефектите на глобализацията.³⁴⁵

В изследването на Сингх³⁴⁶, на което ще се спрем по-подробно отгук нататък, към националпопулизма е приложен холистичен подход.

Установено е, че той адресира две категории аутсайдери, считани за врагове: (1) елитите и малцинствата като вътрешни врагове; (2) онези от другите нации (non-nationals) като външни врагове. Той задълбочава антипатията и дискриминацията към тези две категории отвъд границите на националната държава и претендира, че подобрява шансовете за тези, които се намират в границите на националната държава.

Онези от другите нации (non-nationals), са злото извън „нашите“ граници. С други думи - националпопулистите натоварват границите с морални категории. Глобалната система и междудържавната конкуренция се представят като битка между доброто и злото. Особено показателен според изследването е националпопулизмът на Тръмп, който разглеждаше международните съперници като злонамерени врагове. Многостранните съюзи и институции като ООН, МВФ и ЕС бяха заклеени като „космополитни, декадентски, извънземни и антинационални влияния“, а глобалното управление като застрашаващо самото съществуване на нацията. Търговската политика беше подчинена на лозунга *Amerika first*.

Елитите, другият враг, пък са „предатели“ – „антиамериканци“ според Тръмп, „бунтовници“ за Моди и „поляци от най-лошия сорт“ за Качински. „Предателството“ на вътрешните елити обслужва „чужди“ интереси. За Перон местните икономически елити са били „партньори на колониализма“, които почитат „европейска цивилизация“, въплътена в чужди културни модели. Чавес осмива елитите като „малки янки“ и „лакеи на империализма“. Елитите се описват като дистанцирани от отечеството и се поддават на глобални влияния. „Френските патриоти“ на Льо Пен и „американските националисти“ на Тръмп се изправиха срещу „глобалистите“, превръщайки понятието в „универсален термин за обида“. По този начин националпопулистите свързват елитите от опозицията със заговор срещу нацията. Чавес, например, казва, че не става дума „за про-Чавес срещу анти-Чавес... а за патриотите срещу враговете на родината“. Перонизмът пък е обявен за единствения начин да се „почувстваш аржентинец“, а всяко противопоставяне на Перон е описвано като заговор срещу Аржентина. Това обособяване на елитите като „пета колона“ поставя основата за тяхната икономическа и политическа дискриминация: Чавес заграби на активите на венецуелския бизнес, Моди ограничи външното финансиране на индийски неправителствени организации, Орбан експулсира финансирани от Сорос институции, включително Централноевропейския университет. Съгласно предложение на Мари Льо Пен за забрана на двойното гражданство извън ЕС, френските евреи би трябвало да избират между своето френско (или израелско) гражданство. Индийското правителство арестува и повдигна обвинения за бунт и заговор срещу „предателски“ интелектуалци, адвокати и активисти, включително активисти за климата.

Малцинствата в реториката на националпопулистите са едновременно паразитна подкласа и неотложна екзистенциална заплаха. В САЩ, например, Тръмп последователно стигматираше етно-расовите малцинства като мързеливи, като престъпници и терористи, които трябва да се „върнат“ в страните, от които са дошли. Националпопулистите в Европа също дехуманизираха имигрантите и бежанците като „изнасилвачи“, „животни“, „термити“, преносители на болести, вградени в престъпни картели, „нахлуващи“ през националните граници и представляващи „заплаха за сигурността“. Това етиктиране възпламеняваше

³⁴⁵Bíró-Nagy, András. "CIDOB - Illiberal Democracy in Hungary: The Social Background and Practical Steps of Building an Illiberal State." CIDOB, Jan. 2017, www.cidob.org/en/articulos/monografias/illiberals/illiberal_democracy_in_hungary_the_social_background_and_practical_steps_of_building_an_illiberal_state.

³⁴⁶ Вж. Singh, P., 2021

дискриминация и враждебност към малцинствата. От друга страна, социалната държава беше разглеждана като ценен „национален ресурс“, притиснат от глобализацията и имиграцията. Поддържането на социални помощи за „истинските хора“ на дадена страна изисква, твърдят те, да се изключват профитиращите от него чуждоземци — нелегални имигранти, но също и легални имигранти — гастарбайтери и бежанци, граждани с чужд произход, и етническите малцинства, включително мюсюлманите и ромите. Режимите на Тръмп и Моди представят малцинствата като заплаха за сигурността и по този начин подклаждат параноя, която доведе до публично изразяване на враждебност към тях. Многобройни проучвания свързват възхода на Тръмп и Моди със скок в престъпленията от омраза срещу малцинствата.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В ядрото на анализираните понятия национализъм, популизъм и националпопулизъм лежи стремежът за достъп до или за запазване на политическата власт. Този стремеж се реализира на практика чрез противопоставяне по оста „ние-те“. Това обяснява и приликата между трите понятия. В резултат от по-задълбочен анализ откриваме, че всъщност съществуват значими разлики в значенията на трите понятия.

Националистите се самоопределят като (1) пазители на националната идентичност и радатели за добруването на нацията. Паралелното съществуване на много нации обаче представлява среда, която националистите интерпретират като враждебна и като заплаха за оцеляване на нацията. Затова те се самоопределят и като (2) защитници на националната държава и националния суверинитет, като използват за политическа мобилизация инструментите на ултранационализма. **В синтез можем да открием тезата, че национализмът позиционира една нация спрямо други нации. В своята крайност това позициониране може да означава призив за насилие, обявяване и водене на война.**

Популистите противопоставят народа на елитите. Те се самоопределят като (1) радатели за добруването на обикновения човек. Срещу убеждението, че „бог е високо, цар е далеко“ те издигат лозунга „глас народен, глас божи“. Затова те са готови да водят политики, които изправят държавата пред политически и икономически рискове. От друга страна, те се самообявяват за (2) защитници на народа от корумпираните елити. С брутална реторика обещаваат разправа с презираните елити, разрушаване на техния естаблишмънт и бързо разрешаване на всички проблеми на обикновения човек. В синтез можем да открием тезата, че **популизмът позиционира обикновения човек спрямо неговите врагове - елитите на даденото общество**, които са причина за всички негови страхове. Като обещаваат на обикновения човек избавление от страховете, популистите си осигуряват политически комфорт и дълголетие във властта.

Националпопулистите си гарантират присъствие на политическата сцена, като възпламеняват страсти за политическа мобилизация срещу определени вътрешни и външни врагове. Те се самоопределят като защитници на обикновения човек от „нашата нация“, който страда под ярема на елити, малцинства и non-nationals. За да утвърдят своята политическа идентичност в обществото, те си служат с реторика на остракизъм и приписване на вини. Така например, за да се „погали ухото“ на обикновения човек, космополитно настроени вътрешнополитически елити се заклеймяват се като „продажни“, като обслужващи чужди национални интереси. Малцинствата са сочени с пръст като чуждоземни виновници за източване на социалните системи, като лишавачи местните хора от социалните права, които им се полагат априори. За външен враг може да се обяви всяка друга нация и нейния политически елит, както и международните организации, които функционират за решаване на глобални проблеми. Не тези non-nationals се вменява вина за всеки национален провал. Накратко казано, **националпопулизмът позиционира обикновения човек от „нашата“ нация спрямо „нашите“ елити, продали се на други нации, или спрямо елитите на други нации, които му отнемат надеждите за по-добър живот.**

REFERENCES

Anderson, Benedict R. O'G. 1936-2015. *Imagined Communities: Reflections On the Origin and Spread of Nationalism*. Rev. ed. London; New York: Verso, 2006. Print.

Bíró-Nagy, András. "CIDOB - Illiberal Democracy in Hungary: The Social Background and Practical Steps of Building an Illiberal State." *CIDOB*, Jan. 2017, [www.cidob.org/en/articulos/monografias/illiberals/illiberal democracy in hungary the social background and practical steps of building an illiberal state](http://www.cidob.org/en/articulos/monografias/illiberals/illiberal%20democracy%20in%20hungary%20the%20social%20background%20and%20practical%20steps%20of%20building%20an%20illiberal%20state).

Camus, Jean-Yves, Lebourg, Nicolas. *Far-Right Politics in Europe*. Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press, 2017

Eatwell, Roger; Goodwin, Matthew (2018). *National Populism: The Revolt Against Liberal Democracy*. Pelican Books.

European Liberties Platform. "Nationalism And Populism: What Is The Difference? How Are They Connected?" Liberties.Eu, 12 Aug. 2021, www.liberties.eu/en/stories/nationalism-and-populism/43717.

Hubé, N., & Boba, G. (2021). *Populism and the politicization of the Covid-19 crisis in Europe*. Springer International Publishing.

John Plamenatz, "Two Types of Nationalism," in Eugene Kamenka (ed.), *Nationalism, The Nature and Evolution of an Idea* (Canberra: ANU Press, 1973), pp. 23-24

Kornazheva, M. Migration Crisis, Nativist Attitudes and Security Concerns in European Union Member States. *Proceedings of "Angel Kanchev" University of Ruse*, vol. 52, 2015.

Moffitt B. *The global rise of populism: performance, political style, and representation*. Stanford University Press; 2016.

Mudde, Cas and Rovira Kaltwasser, Cristóbal (2017). *Populism: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.

Singh, P. Populism, Nationalism, and Nationalist Populism. *St Comp Int Dev* 56, 250–269 (2021). <https://doi.org/10.1007/s12116-021-09337-6>